

JURKOVIČ-KIÁLLÍTÁS BUDAPESTEN

Dušan Jurkovič (1868–1947) szlovák építész kiállítása októberben nyílt meg az Országos Műemlékvédelmi Hivatal aulájában a Magyar Építészeti Múzeum és a budapesti Szlovák Kulturális Központ rendezésében. A három évvel ezelőtti, nagyszabású életmű-kiállítás egyik rendezője, Dana Bořutova válogatta a mostani kiállítás anyagát, amely a korábbi bemutatóknak körülbelül egynegyedét, de a legjobb és legjellemzőbb alkotásokat tartalmazza.

Az Építészeti Múzeum felkért a kiállítás megnyitására az életművet elemző Dana Bořutova mellett; jegyzetből és emlékezetből felidézve az alábbiakat mondtam:

Ákárhogyan, akármit mondanék is, a téma: Közép-Európa. Ezekkel a szavakkal kezdtem el a pozsonyi Kós-kiállítás megnyitóját is, és ezt a két kiállítást fontosnak tartom összekötni. Mikor a pozsonyi bemutatóra hívtak, egészen addig nem tudtam, miről beszéljek ott, amíg nem hallottam, hogy Jurkovič kiállítása hamarosan Budapestre látogat. Erről a két látogatásról, mint valamiféle találkozásról beszéltem, és elemeztem Dušan Jurkovič és Kós Károly életútjának párhuzamos és ellentétes vonásait, és az ellentétek dacára nyilvánvaló rokonságot. Amikor gondolatban elkészültem ezzel a megnyitóval, útközben Pozsonyba hirtelen belémnyilallt a kétely; vajon a kiállításra feltehetőleg egybegyűlő pozsonyi magyarok ezt az építészettörténeti indíttatású értékelést várják-e, mint időszerű üzenetet Kóstól?

Bár végül ott nem hangzottak el ezek a mondatok, ezt a mai üzenetet csak így tudtam magamnak megfogalmazni: minden rendszerváltás után újra időszerű, hogy *össze kell szednünk nagy fáradtsággal az ország minden részéből a széjjelszórt köveket, hogy azokkal a magunk képére építhessünk.* (Kós Károly) Számba kell vennünk, mi az a szellemi örökség, amelyen a jövőnk alapulhat. Mi maradt mára az élő népművészetből, amely Kós számára ezt a forrást jelentette? A népművészetet fenntartó erő lappang, de van egy eleven megnyilvánulása, amely a többi feltámadásának is záloga: az anyanyelv.

Idézet Jurkovič fiának visszaemlékezéséből: *Apám mélyen mag volt győződve arról, hogy elnyomott népe egyszer fel fogja emelni a fejét, és szabadon fogja beszélni a saját nyelvét.*

Úgy gondolom, Jurkovič, a legjellegzetesebben szlovák építész budapesti látogatása elégtétel és tiszteletadás. De a kérdés ezen túl: mi az üzenete ennek a látogatásnak?

Először is: öröm, hogy itt van; példa arra, hogy saját múltunk megértéséhez elsősorban közvetlen környezetünk ismerete nyújt segítséget. Meggyőződhetünk róla, hogy Jurkovič a kivételesen nagy építészegyeniségek közé tartozik, s az ilyen felfedezések nem elsősorban a nyugati közvéleménynek fontosak, ahogyan a magunk értékeiről is gondolkodni szoktunk, hanem egymásnak. A szakmai kapcsolatok az építészettörténetben éppúgy, mint a kortárs építészetben nyilvánvalóan a mesterségesen keltett ellentétek szintje felett léteznek.

Meg kell említenem azt a tanulságot is, hogy Jurkovič igazán profi kiállítását, amelynek ez csak egy részlete, a Pro Slovakia Alapítvány támogatta, mert nemzeti feladatnak tekintette Jurkovič nemzetközi megismertetését. A Pozsonyban bemutatott Kós-kiállítás anyaga Ausztráliából véletlenül (gondviselészerűen?) idekerült fiatalember személyes áldozatával (és a Kós Károly Alapítvány, valamint az Építészeti Múzeum segítségével) jött létre és bővül tovább. S ha Szlovákia kormányán számon kérjük az ott élő magyarság kulturájának fennmaradása iránti érzéketlenségét és érdeketlenségét, vajon megengedhető-e itthon ez a fentiekkel is jellemzett közöny? Végül az életmű tanulságai - számomra:

Mintha Jurkovič 1920 utáni tevékenységében azt tanulmányozhatnánk, mit tett volna Kós, Lajta vagy Pogány Móric, ha elmarad az első világháború. Mintha itt és ott egymást kiegészítő, és egymással helyet cserélő életkezeléseket lehetne beszélni; egy *libikóka* átbillenéséről. Mi következett ebből az átbillenésből? Szlovákia behozta lemaradását más közép-európai országokhoz képest, felépítette saját nemzeti intézményeit, s ebben Jurkovičnak jelentős szerep jutott. A magyarság pedig megtapasztalta (amit az okkult ismeretek szerint holta után él át az ember), hogy – jogosan vagy nem – milyen érzelmeket váltott ki az egykori nemzetiségekből.

Annyi bizonyos, hogy ezen a libikókán *lent* és *lent* nagyon viszonylagos fogalmak, az egyensúly állapota pedig, amit eredményként remélhetünk – késik. Talán effajta *találkozások* segítenek. S talán e libikóka-állapot természetéhez tartozik, hogy Jurkovič életművének csúcsa – számomra – a galíciai első világháborús temetők sora, amelyet a világháború közepén, a K.u.K. hadsereg megbízásából, és megbízói szándék szerint a *monarchia* dicsőítésére tervezett, és amely *tervezői* szándék szerint a szlovák nép apoteózisa lett. A Galiciában elesett (különböző nemzetiségű) katonák sírkertjeként (ezekből csak Galiciában – itt volt a híres gorlicei áttérés – 3781 létesült az emlékművekkel együtt; mennyi lehetett az összes hadszíntéren!... s ezek közül csak egyről-egyről tudunk hírből, pedig sokukat tervezték magyarok, és legtöbbször magyarok is nyugszanak) a szlovák népi kultúra ősi elemeiből merítve olyan új, nemzeti szimbólumokat teremtett meg, amelyek egészen sajátos építészeti értékkel bírnak. Úgy érzem, hogy egy nemzeti kultúra megtestesítőiként kiemelkednek az időből; készülhettek volna a kereszténység felvétele előtti korban, vagy készülhettek volna ma is, azonos időszerűséggel. A tájból azonban nem emelhetők ki; szlovák nemzeti jelképekként jellegzetesen kelet-közép-európai alkotások, így a mieink is.

Gerle János

A MŰVELŐDÉS c. kolozsvári kulturális folyóirat januári száma ad hírt a Marosvásárhelyen 1993-ban bejegyzett Kós Károly Alapítvány megalakulásáról és 1994-es tudományos konferenciájáról. Gábor Dénes cikke ismerteti az elhangzott előadásokat. E számban olvashatjuk Kós Károlynak az 1911-es balázsfalvi gyűlésről küldött beszámolóját is. A Kós Károly Alapítvány egyik tevékenysége olyan olvasótáborok szervezése, amelyek a résztvevőket Kós írói-építész munkásságával ismertetik meg. A kuratórium elnöke Finna Géza; az Alapítvány címe: 4300 Marosvásárhely – Tîrgu Mureş, Str. Revoluției Nr. 32/4; Tel.: 00-40-65-117442